

INTERNET KOT MEDIJ OHRANJANJA NARODNE IN KULTURNE DEDIŠČINE MED SLOVENCİ PO SVETU. STARE DILEME NOVIH REŠITEV

Maša MIKOLA,¹ Jure GOMBAC²

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Internet kot medij ohranjanja narodne in kulturne dediščine med Slovenci po svetu. Stare dileme novih rešitev.³

Avtorja skušata s pomočjo različnih teoretskih pretpostavk in terena raziskati komunikacijo ter narodno in kulturno dediščino Slovencev v svetu na internetu. Gre za hitro razvijajočo se tehnologijo, kjer se dogajajo številne spremembe, ki vplivajo na uporabnike. Tako je v zadnjem času relativno statično, enosmerno komunikacijo »klasičnih« spletnih strani nadomestila precej bolj interaktivna na forumih, straneh za nasnemavanje videoposnetkov, blogih in nadgradnjah spletnih strani. A tu je čedalje težje najti kriterije za vrednotenje gradiva, oz. za določanje, kaj v teh primerih narodna in kulturna dediščina sploh je. Gradivo tako postane kar celotna debata, komunikacija določenih skupin, ki razpravljajo o različnih vrednotah, mitih, stereotipih, kulturnih praksah, identitetah in svoja virtualna srečanja prenašajo tudi v fizični svet.

KLJUČNE BESEDE: Internet, virtualne etnične skupine, slovenski izseljenci in njihovi potomci, narodna in kulturna dediščina, komunikacija.

ABSTRACT

Internet as a medium in the maintenance of the National and Cultural heritage among Slovenians around the world. The old dilemmas of the new solutions.

The authors use different theories and fieldwork findings to discuss communication and national and cultural heritage of Slovenians abroad in the cyberspace. The fast expanding technology produces numerous changes that significantly influence its users. Recently, the relatively static, one-way communication of the »classic« web pages has been replaced by the interactive forums, pages with uploaded videos, blogs and updated web pages. This makes it more difficult to find criteria for evaluation of the material and define what can be identified as the national and cultural heritage. The material is therefore the entire debate itself, a communication between certain groups of individuals who are discussing values, myths, stereotypes, cultural practices and identities, and subsequently transfer their virtual meetings into the physical world.

¹ Diplomirana novinarka, asistentka, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, jure.gombac@zrc.sazu.si, tel. 01 4706 468, fax. 42 578 02.

² dr. sociologije, znanstveni sodelavec, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, mmikola@zrc.sazu.si, tel. 01 4706 487, fax. 42 578 02.

³ Članek je nastal v okviru raziskovalnega projekta L5-9309 »Internet kot medij ohranjanja narodne in kulturne dediščine med Slovenci po svetu«, ki ga financira Agencija Republike Slovenije za raziskovalno dejavnost.

KEYWORDS: Internet, Virtual ethnic groups, Slovenian emigrants, National and Cultural heritage, communication.

Z INTERNETOM V LEPI NOVI SVET

Ko so se sredi osemdesetih let minulega stoletja začele prve razprave o družbenosti in družabnosti na internetu, so se nekateri teoretiki zapletli v zamišljanje novih pokrajin in novih povezav, ki naj bi transformirale ne le hitrosti prenosov in mobilnosti, ampak naj bi tudi preoblikovale odnose med ljudmi. Poleg posameznikov so tudi koncepti skupnosti doživljali procese preoblikovanja in ponovnega definiranja. Pojem skupnosti je z internetom spravil v zadrego različne oblike družbenih odnosov in dal zagon novim »ideološkim razpravam med tistimi, ki so se nostalgичno spominjali starih, prostorsko zamejenih skupnosti in med navdušenimi zagovorniki spletnih skupnosti izbire« (Castells 2001: 125). Sicer pa te razprave, kot se tudi spominja Manuel Castells, niso bile nekaj novega. Urbani sociologi in morda v še večji meri urbani antropologi so se s tem vprašanjem ukvarjali že dlje časa v okviru procesov urbanizacije in urbanih praks predvsem v študijah mest, podvrženih procesom globalizacije.

Z internetom so se nove oblike družbenosti začele naslanjati na mreže nove, elektronske vrste in začela se je promocija ideje virtualnih skupnosti. Te skupnosti naj bi imele svoje lastne značilnosti, delovale naj bi po svojem lastnem ritmu, bile naj bi na nek način presežek drugih, vsakdanjih, nevirtualnih skupnosti. Po Castellsovih besedah je morda nujen analitični korak v razumevanju novih oblik družbenih interakcij v dobi interneta prav »redefinicija skupnosti, zmanjševanje pomena njene kulturne komponente, poudarjanje njene naklonjenosti posameznikom in družinam ter prekinjanje odnosov odvisnosti med družbenim obstojem teh vezi in eno samo vrsto materialne podpore« (Castells 2001: 127).

O preoblikovanju skupnosti in naklonjenosti individualnim izbiram so govorili tudi v okviru prvega kiber-gibanja po imenu WELL (*Whole Earth 'Lectronic Link*), ki se je v Kaliforniji začelo pred dvajsetimi leti pod imeni sivih eminenc spleta, kot so Stuart Brand, Larry Brilliant in Howard Rheingold, in iz katerega je skalila tudi Rheingoldova znamenita teza o virtualnih skupnostih. WELL je v svojih poskusih redefiniranja in transformiranja povezav med ljudmi skozi čas redefiniral in transformiral tudi samega sebe. »Dobrodošli v združenje, ki ni kot nobeno drugo,« lahko danes beremo na prvi strani združenja WELL, ob nadaljnjem preletavanju strani pa naletimo na prodajo new agevskih in kičasto postmodernističnih knjig, na svetovanja o tem, kako na ognju popeči marshmallow in na razvozlanja vprašanj o tem, kako je mogoče, da iz jasnega neba brez oblaka pada dež. Med številnimi poslanimi besedili na strani združenja lahko beremo tudi nostalgичno pripoved voznika taksija, ki čaka dve uri v kleti letališča in opazuje druge taksiste, ki kadijo, opravljajo, igrajo karte in igre na srečo, jedo in pijejo. Tako se zdi, kot da se je tudi velikih sprememb obetajoč WELL sam ujel v skupnost, ki je ne oblikujejo internetna idealistično-utopistična demokratična načela in svoboda povezovanja med

ljudmi, ampak bolj materialna postkapitalistična konzumpcija. Je to usoda virtualnih gibanj in teorij o virtualnih skupnostih, prevedenih v prakso? Je res WELL združenje, ki ni podobno nobenemu drugemu združenju? Kako drugačni so odnosi med ljudmi, ko jih opazujemo na internetu, in ali je res splet lahko sodobna agora, kjer ljudje razpravljajo o stvareh, ki bi bile kakorkoli odločilne za njihovo vsakdanje delo in ki bi vplivale na oblikovanje ter življenje njihovih identitet?

POTUJOČI POSAMEZNIKI IN TRANSNACIONALNE SKUPNOSTI

Pomen virtualnega prostora je v zadnjem desetletju zaznamoval tudi študije diaspor po svetu in transnacionalnih skupnosti. V študijah se je spremenil sam pomen prostora, študije diaspor pa so, nekoliko paradoksalno, celo izgubile sam predmet raziskovanja, saj je koncept diaspore postal preveč omejujoč⁴. Prostor, pojmovan skozi geografske kategorije, je izgubil svojo zaščitniško vlogo že s tem, ko ga gibajoče se množice transnacionalistov premikajo in zanikajo. Zagovornikom transnacionalnosti se nacionalni prostor s poudarkom na prostoru ne zasidra več v ušesa njihove domačnosti, zato ga tudi sami nenehno zamenjujejo in preoblikujejo. Nekateri etnografi (Hastrup, Fog Olwig, tudi Dayan in Clifford) želijo celo v samem raziskovanju zavreči koncept, idejo in pomen prostora kot lokalitete, ki je zanje teritorialna in geo-družbena kategorija, in se zateči k analizi odnosov med ljudmi skozi komunikacijske mreže (in obratno, saj naj bi prav te mreže odnose omogočale). Paleta medijev, med katerimi izstopajo predvsem interaktivni komunikacijski kanali⁵, bi tako postala nov *prostor* ali podlaga, skozi katere bi se relacije med ljudmi izoblikovale in ohranjale, producirale, reproducirale in ki bi jih etnografi, zasidrani v informacijske pilule nekje sredi trzajočih sporočil in množičnih komunikacij, prestrezali, zapisovali, shranjevali in analizirali. Morda je res takšna usoda motiviranega, eksotičnosti iščočega sodobnega etnografa, ki najde nove raziskovalne izzive v košu zavozlanih kablov in po nebu plavajočih kodiranih sporočil.

Virtualni svet tako spreminja ne le življenje vseh nas, enostavnega smisla in preproste sreče iščočih ljudi, ki lahko vsak dan potujemo v daljave kar iz svojih domačih naslanjačev, ampak tudi tistih znanstvenikov in raziskovalcev, ki jih ti naši izleti zanimajo in zabavajo. Zdaj je na pohodu nelokalno ali vsaj multilokalno raziskovanje, kot ga imenuje Ulf Hannerz (2003: 4). 'Biti tam... tam... in tam!' je postala pomembna vrednota sodobnega etnografa. Če lahko dodava svoj skromni prispevek k Hannerzovim ugotovitvam o etnografiji, pa bi lahko podobno rekla tudi za 'biti na enem mestu in biti obenem povsod'.

Vendar pa tudi transnacionalne skupnosti v svojih zagovornikih in tudi v svojih kritikih ne najdejo le odgovorov na vprašanja o posledicah preoblikovanja skupnosti, ki

⁴ Koncepti diaspor so namreč, kot pravi Ien Ang, različnim skupinam ljudi določali enake značilnosti in v migracijskem smislu so jih tlačili v eno samo skupino (Ang, 1991). Angovi sicer koncept diaspore predstavlja enega izmed ključnih vprašanj, na katerega se v svojem delu opira.

⁵ V tem okviru so prav interakcijski komunikacijski kanali tisti, ki omogočajo mreženje ne glede na to, za kakšne vrste medij pravzaprav gre.

bi jih vzdrževale virtualne vezi in od realnosti odmaknjeni odnosi. Kot pravi Hannerz v svoji knjigi o transnacionalnih vezeh, transnacionalne skupnosti pravzaprav v pojmovnem smislu ne nasprotujejo pomenu skupnosti. Transnacionalne skupnosti, kot jih povzema Hannerz po Craigu Calhounu, še vedno temeljijo na »sorodstvih in prijateljstvih, dejavnostih, ki se jim posvečamo v svojem prostem času, in na delovnih in korporativnih združenjih« (Hannerz 1996: 98). Osebn, primarno in podrobno ni nujno zamejeno s prostorom, je prepričan Hannerz in tudi »kar se razteza čez kontinente, ni nujno velikopotezno« (ibid.). Posamezniki in skupnosti lahko s pomočjo tehnologije prenašajo tako stare kot nove simbolne forme med seboj in stiki te vrste so povezani tako s prostorom kot s časom, vendar v svojem delovanju od njiju niso odvisni⁶. Hannerz se zavzema za odprtost raziskovalcev pri obravnavi analitičnih enot, ki jih ti izbirajo in uporabljajo pri svojem raziskovanju, in na ta način opozarja na vprašanje, ki sva mu izpostavljena tudi v okviru tega prispevka.

Čeprav bova v tem članku govorila predvsem o Slovencih po svetu in o komunikaciji preko meja z uporabo novejših medijev, tvorbo, ki ji nekateri raziskovalci v slovenskem prostoru pravijo »slovenska etnična skupnost«, jemljeva bolj kot vzorec, kot nekaj, kar nama je v oporo, ampak nama ne predstavlja edinega temelja. Pri komunikaciji in medijskem posredovanju, še posebej, če gre za računalniško posredovano komunikacijo, je pravzaprav težko govoriti o pomenu skupnosti in v še večji meri o karakteristikah določene etnične skupnosti, zato naj nam bo pojem slovenske etnične skupnosti le enota, ki jo raziskujemo, analiziramo, preizprašujemo.⁷

INTERNETNE SKUPNOSTI IN OMREŽENE ETNIČNE SKUPNOSTI

Različni avtorji so se v zadnjih dveh desetletjih precej poigrali s koncepti virtualne skupnosti, tudi takrat, ko so govorili o etničnih skupnostih. David J. Elkins je na primer razlikoval med koncentriranimi, razpršenimi in virtualnimi etničnimi skupnostmi; slednje naj bi ponujale interakcije drugačne vrste, ki ne bi bile več vezane na neposreden stik med posamezniki, kljub temu pa bi tvorile skupnost. Elkins je videl povezavo med omenjenimi skupnostmi, predvsem med razpršenimi in virtualnimi etničnimi skupnostmi. Virtualne etnične skupnosti naj bi bile neke vrste podaljšek razpršenih; razpršenim etničnim skupnostim naj bi virtualnost in elektronskost ponudili sredstvo za obstoj – nekaj, kar bi

⁶ Kljub temu Hannerz kliče po delu antropologov in etnografov, ki so v konceptu *Gesellschaft* s fiksanjem svojih raziskav na družinske vezi, sorodstvo in etničnost, vedno znova iskali značilnosti *Gemeinschaft*.

⁷ Še ena Hannerzova opazka naj nam bo v razmislek ob tem, ko se sprašujemo o pomenu in smislu migracijskih preiskovanj. Precej nenavadno in morda celo nelogično je namreč dejstvo, da v akademskih krogih medijske študije in migracijske študije še vedno veljajo za dve ločeni področji, ki ju skoraj nenamerno povezujejo posamezne »študijske izmenjave« raziskovalcev obeh področij. Tudi če bi hoteli, nas namreč veliko raziskovalcev ne more uiti povezavam, ki jih ta dva prepletajoča se svetova predstavljata.

razpršene etnične skupnosti med seboj povezovalo. Elkins pa je tako spregledal opažanje, da nekateri ljudje, tudi če se čutijo del neke etničnosti in morda celo neke skupnosti, morda ne čutijo potrebe po vključevanju vanjo. Castells morda na tej točki ponudi nekoliko bolj uporaben koncept omrežene družbe, kamor so poleg tistih, ki se čutijo del (omrežene) skupnosti, vključeni tudi tisti, ki vanjo niso vključeni ali se ne čutijo kot njen del. Koncept omrežene družbe lahko prevedemo v razlago etnične skupnosti, čeprav tudi to pomeni, da do določene mere že na začetni točki izključujemo določen del prebivalstva. Razeseljene ljudi težko povezujemo v skupnost, tudi če prihajajo iz enega določenega prostora. Lahko jih povezujemo skozi vrednote ali skozi nekatere kulturne elemente, delno skozi jezik in simbolne kulturne vzorce. Vsi ti elementi sicer na internetu v večji meri postanejo stvar individualnih interpretacij.

Pri večini spletnih strani, ki so namenjeni Slovencem po svetu, lahko zaenkrat govorimo le o možnosti za razvoj bolj odprtega sistema, kjer bi elementi, ki so pomembni v procesu posameznikove identifikacije, bili podvrženi interpretaciji in razpravi. Zanimivo možnost v tem smislu sicer odpirajo razpravni forumi, ki so sicer vsaj v tem trenutku v okviru strani, ki jih obravnavava, še vedno maloštevilni. Prav razpravni forumi odpirajo tudi sam koncept prostora v simbolnem in metaforičnem smislu, ponujajo možnosti za transformacijo publike in oblikovanje dinamične, spletne (delno virtualne) skupnosti.

V nadaljevanju razmisleka o računalniško posredovani komunikaciji, virtualnosti in etničnosti na internetu se lahko opremo na zapise o globaliziranih povezavah Arjuna Appaduraia, ki pravi, da se je ravnotežje med doživljanjem realnosti in domišljijo z globalizirano uporabo medijske tehnologije spremenilo (Appadurai 1991). Deteritorializacija namreč po Appadurajevem mnenju odpira nove trge recimo za filmske industrije, impresarije in za potovalne agencije, ki računajo na ljudi, za katere so stiki z domovino pomembni in celo ključni. Trgi in tržna logika imata gotovo pomembno vlogo v razumevanju mobilnosti ljudi ter mobilnosti kapitala in nedvomno je internet v tem smislu vplival na številne spremembe tudi v vsakdanjih praksah posameznikov. Identitete, še posebej, če jih razumemo v simbolnem smislu, imajo številne možnosti za to, da se transformirajo, da najdejo nove podlage in se zasidrajo v nove prostore. Appadurajevi zapisi o elementih in značilnostih, ki smo jim v tem naglem, spreminjajočem se svetu podvrženi, so tako zaznamovale tudi analize identitet v obdobju globaliziranja. Na tem mestu naj še posebej izpostavimo dvoje takšnih področij, za katere tudi Appadurai ne najde primernejših besed, kot mu jih ponujajo prostorske metafore. Kot prvo navedimo medijsko krajino, kot bi morda lahko imenovali Appadurajev zamišljanje pokrajin podob in informacij, razpršenih čez meje, in druge, dejanske, materialne prepreke pod angleškim imenom 'mediascape', kjer se naša zamišljanja poročajo z množičnimi mediji in nam pred oči postavljajo podobo globaliziranih in globalnosti željnih informacij. Pred drugo interpretativno oko lahko postavimo precej ohlapno aglomeracijo ljudi, ki ji Appadurai pravi *ethnoscape* (recimo ji na primer etnična krajina) in ki prihaja iz enega določenega kraja in se hkrati povezuje s številnimi prostori. To je »pokrajina ljudi, ki oblikujejo spremenljiv svet, v katerem živimo: turisti, priseljenci, begunci, izseljenci, začasni delavci in druge, premikajoče se skupine ljudi /.../« (Appadurai 1990: 297).

Prisodobne etničnih in medijskih krajin lahko najdemo tudi skozi zamišljanje skupnosti na internetu⁸. Če medijske krajine stkemo z etničnimi krajinami – te so, kot jih razumemo, nujno izključujoče – medijske krajine pravzaprav ne morejo popolnoma opravljati svoje zamišljene funkcije. Če govorimo o etnični skupnosti, ne glede na to, ali ta skupnost deluje skozi medijsko krajino ali kako drugače, si lahko zamišljamo le skupino ljudi, ki ima neke skupne značilnosti in je kot takšna v svojem bistvu omejujoča in zamejujoča. Tako lahko tudi rečemo, da čeprav naj bi spletni tokovi ponujali prostor za proizvodjanje transformiranih, odprtih in hibridnih identitet, ki niso vezane na noben določen kraj, lahko v nekaj desetletjih, odkar je internet postal (vsaj za določen del globaliziranega svetovnega prebivalstva) pogosto komunikacijsko orodje, opazamo uporabo interneta kot instrumenta, ki ne vodi v identifikacijsko transformacijo, ampak zgolj v komunikacijsko transformacijo. Ljudje tako o tem, kar nas povezuje, komuniciramo drugače, kot so to počeli naši predniki ali kot smo to sami počeli še pred dvema desetletjema, in razpon tematik, o katerih se pogovarjamo, je morda drugačen, vendar pa se vsebina (ne oblika) same komunikacije pravzaprav bistveno ne spreminja. Spreminja se toliko, kolikor se spreminja sama skupnost in ta postaja drugačna tudi zaradi drugačne vrste komunikacije, vendar pa je logika ohranjanja skupnosti še vedno ista, kot jo poznamo iz preteklosti.

Seveda ni mogoče vseh skupnosti, kakorkoli povezanih, razumeti kot enakih in omejujočih na enak način. V tem prispevku se tako, kot sva že omenila, osredotočava na študijo primera – na analizo spletnih strani in na transformacijo povezav med Slovenci po svetu. Poskušava analizirati nekaj, kar bi lahko imenovali virtualna slovenska etnična skupnost. Ideja virtualne skupnosti je uveljavljen koncept, ki jo je v teorijo vpeljal že v začetku omenjeni Howard Rheingold. Rheingold je v svojem vplivnem delu o virtualnih skupnostih govoril o rojstvu skupnosti nove vrste, ki jo skozi internetno mrežo povezujejo skupne vrednote in interesi – vezi podpore in prijateljstev, ki lahko sčasoma preidejo tudi v dejanske, *obrazno-obrazne* (*face-to-face*) interakcije. Po njegovem mnenju je vse to obetalo nezamejeno družbenost in tudi WELL, katerega ustanovni član je bil, je sledil temu modelu.

NEZAMEJENI PROSTORI, ODPRTE SKUPNOSTI?

Če se vrnemo nekoliko nazaj, se lahko vprašamo, kako lahko sploh govorimo o virtualni etnični povezanosti in o navezanosti na nek določen prostor (v najinem primeru na slovenski etnični prostor), če internet v svojem bistvu zanika prav pojem prostora? Internet res lahko, kot pravi W.J.Mitchell, »zanika geometrijo« in ni prav nič podoben rimski »Piazza Navoni ali bostonskemu Copleyjevemu trgu« (Mitchell 1995: 8), tudi Triglavskemu narodnemu parku ne. Je nekaj, čemur ne moreš določiti koordinat, propor-

⁸ Koncept zamišljenih skupnosti je v teorijo uvedel Benedict Anderson. Anderson je zamišljene skupnosti, ki so svoje zamatke doživele z uvedbo tiska, razumel kot nadaljevanje dejanskih, preteklih skupnosti, delujočih skozi dejanske *face-to-face* stike (Anderson 1998).

cev, opisati njegove oblike ali nekoga, ki ga ne poznaš, tja napotiti. Vendar pa Mitchell v nadaljevanju svoje negacije prostora pozablja, da prostor ni (le) zamejena lokaliteta, ki bi jo lahko opisali zgolj s preprostimi koordinatami. Prostor je simbolna tvorba in ni le geografska enota, tvori se v času in oblikujejo jo številni dejavniki, ki bivajo tako znotraj prostora kot zunaj njega. Kot pravi sociolog Anthony Giddens, »v pogojih modernosti prostor postaja vse bolj fantazmagoričen, kar pomeni, da lokalitete (ali prizorišča⁹) vplivajo druga na drugo. Oblikujejo jih družbeni vplivi, ki so od njih precej oddaljeni. Oblika lokalitete, ki jo lahko vidimo, v sebi »skriva vezi na daljavo, ki vplivajo na njeno naravo.« (Giddens 1990: 18–19)

Prostora ni mogoče opredeliti kar tako, od severa proti jugu ali od vzhoda proti zahodu. Če prostor kljub vsemu razumemo kot neke vrste lokaliteto, lahko rečemo, da nam takšen prostor naznanja bližino, ki jo dojemamo kot nekaj vsakdanjega in ki je povezana z mrežo občutij; ta so tista, ki velikokrat manjkajo prav takrat, ko govorimo o računalniško posredovani komunikaciji, čeprav interaktivni mediji tudi to oddaljenost vsaj do določene mere zmanjšujejo. Prostor kot lokaliteta deluje na podlagi posredovanja ter skozi interakcijo vseh čutov in prostor je tako, kot pravi Hannerz, »posebna vrsta čutne izkušnje«, ki jo spremlja občutek takojšnjosti, celo potopitve, obkroženosti. Izkušnja posameznika je v okviru lokalitete (skozi občutja in izkušnje) tudi na široko kontekstualizirana (Hannerz 1996: 27). Seveda pa tudi ne moremo reči, da obstaja le en prostor, ena lokaliteta, na katero so prilepljena točno določena občutja, ki ne pripadajo različnim prostorom, različnim lokalitetam. Če se občutja raztezajo čez več lokalitet in če so prostori med seboj bolj prepleteni, kot si to morda zamišljamo v vsakdanji rabi, potem tudi ne moremo govoriti o prioritetni lestvici, ki bi prostore ali lokalitete hierarhično razporejala. Prostori med seboj pravzaprav niso ločeni in v vsakdanjosti lahko enakovredno živi tudi virtualnost brez tega, da bi se pomen vsakdanjosti v izkušnjah posameznikov kakorkoli zmanjšal.

Splet ne teži k temu, da bi ljudi prostorsko ločeval in jih določal, a to ne pomeni, da ideja skupnosti na internetu ne živi. Vendar podobno kot pri prostoru tudi pri skupnosti geografija nima odločilne vloge. Geografija pravzaprav nima kaj dosti skupnega z virtualnostjo, virtualimi skupnostmi ali z računalniško posredovano komunikacijo med posamezniki, kar pa ne pomeni, da prostorskost ne bi bila pomembna. Prostor je veliko več kot sama teritorialnost, prostori vsebujejo in zadržujejo stvari. Kot pravi Edward S. Casey, prostori tudi »gostijo izkušnje in zgodovine, celo jezike, misli in spomine« (1998: 4). Seveda prostore oblikujejo tudi ljudje, prostori živijo skozi njihovo aktivnost. Kot je nekoč zapisal Henri Lefebvre, prostor, ki ga naseljujemo, v katerem delamo in v katerem živimo, oblikujejo družbeni procesi in družbene prakse (Lefebvre 1991). Prostora ne moremo razumeti v fizičnem smislu in ker ga ne razumemo zgolj kot topografsko kategorijo, lahko podaljšek ali del tega prostora vidimo tudi na spletu, ki reprezentira zgodovine, izkušnje, jezike, misli in spomine. Navadno o aktivnih prostorih govorimo kot o krajih in kraji »se zgodijo« (Casey 1998: 27) in se med seboj prepletajo.

Kaj nam potem sporočajo spletne strani, spletni tokovi ali spletni kraji, ki so namenjeni

---

⁹ Angl. *locales*

slovenski skupnosti v Avstraliji, Argentini, v Združenih državah, na Švedskem in drugod po svetu? Za kakšno vrsto komunikacije torej gre? O kakšni vrsti skupnosti govorimo? Morda lahko govorimo o internetnem skupku bolj kot o virtualni skupnosti, o nečem, kar skozi svet spletnih mrež dopolnjuje vsakdanjo rabo ljudi v vsakdanjih situacijah.

John Urry govori o raznoterih mobilnostih¹⁰, ki so mobilnosti tako stvari kot ljudi in lahko obstajajo na različnih ravneh, tako na transnacionalnih kot tudi na translokalnih. Avtorja ugotavlja, da spletne strani Slovencev po svetu ohranjajo oziroma želijo ohranjati obe ravni; tako čeznacionalne meje kot različne čezlokalne meje. Tako na primer verjetno najboljše spletne strani, ki služijo Slovincem po svetu in vsem tistim, ki se na kakršenkoli način počutijo povezane z nečim, kar opredeljujemo kot slovensko (pokrajina, arhitektura, kulturni vzorci, jezik, posamezniki) – strani *thezaurus.com* – nastajajo sicer v Avstraliji, vendar hkrati z informacijami o Sloveniji tudi posredujejo informacije o Avstraliji, o slovenski, širše evropski in avstralski politiki, o kulturi, jeziku in tako naprej. Tudi razpravni forumi, ki obstajajo na straneh *Thezaurus*, so morda izključujoči le delno in so v večji meri posvečeni neke vrste 'globalni slovenski skupnosti'.

Za najin primer raziskave je uporaben tudi Hannerzov koncept skupnosti stika¹¹, kjer ni geografske bližine med ljudmi, vendar se ljudje lahko vidijo »kot njen del tudi, ko se ne srečajo pogosto, tudi ko njihova telesa ne zasedajo istega prostora in ko se med seboj poznajo zgolj na podlagi določenih elektronskih imen« (1996: 73)¹². Hannerz v svoji razlagi potuje sicer vstric z Rheingoldovimi virtualnimi skupnostmi tudi, ko govori o bližini in intimnosti¹³, ki jo povzročajo občasni *obrazno-obrazni* stiki, ki jih proizvaja potovanje po kiber-prostoru. Tudi Rheingold pravi, da internet in računalniško posredovana komunikacija krepi nekaj, čemur sam pravi »magične, močno osebne, globoko emocionalne vezi, ki jih je medij omogočil med ljudmi« (Rheingold 1994: 237). Če se osredotočimo na povezavo med posameznikom, skupnostjo in prostorom oziroma bolje med nečim, kar ta prostor sporoča v simbolnem in vrednostnem smislu, potem lahko rečemo, da internet s tem, ko ljudi v večji meri izpostavlja informacijam o kraju, o določenem prostoru, o lokaliteti, pravzaprav krepi občutja intimnosti in bližine ali ta občutja celo vzbuja. Tako ne le, da splet bližino omogoča, ampak jo tudi povzroča za tiste, ki v simbolnem smislu tega niso prej občutili. Tudi *obrazno-obrazni* stiki lahko postanejo bolj množični, vir-

¹⁰ Angl. *diverse mobilities* (Urry 2000).

¹¹ Pojem »skupnost stika« prevajava iz angleške besede *communion*, ki jo v svojem delu uporablja Ulf Hannerz (Hannerz 1996).

¹² Tudi Hannerzov koncept je sicer podoben Rheingoldovim idealnim zamišljanjem virtualnih skupnosti, ki spreminjajo pomen in obliko družb, prej združenih pod nacionalnimi strehami, in tvorijo zametke t.i. novih »globalnih civilnih družb« (Rheingold 1994: 265). Koncepta globalnih civilnih družb in globalnih javnih sfer sicer privabljata precej močne kritike predvsem s področja politične filozofije, saj je pomen javne sfere nastal izključno v okviru nacionalnih držav in nekateri avtorji pravijo, da ga ni mogoče prevajati na globalno raven (glej npr. Fraser 2005).

¹³ Koncepta bližine in intimnosti sicer Hannerz povzema po nekaterih drugih avtorjih, na primer po Bodenovi in Molotchu (1994), ki govorita o »prisiljenosti k bližini« ali angl. »*compulsion to proximity*«.

tualne skupnosti ali računalniško posredovana komunikacija teh stikov ne preprečujeta, niti jih ne zmanjšujeta.

NEKAJ BESED O TERENU

Nagel razvoj informacijske tehnologije in elektronike je omogočil, da v t. i. »pozni moderni« (Giddens 1991), »tekoči moderni« (Bauman 2002) prostor in čas postaneta potencialno neodvisna drug od drugega. Dandanes tehnologija odpira možnosti sočasne prisotnosti tu in tam zdaj, ker so tu, tam in zdaj izgubili nekaj svojega pomena, ki so ga imeli skozi zgodovino.

Tako na eni strani nova tehnologija oži nekaj negativnih strani migracij, ne da bi istočasno eliminirala pozitivne. Tistim, ki jim je dostopna, daje možnost, da migracij ne občutijo več kot »nikoli resnično pripadajoč staremu tam, ki je postalo tu, ampak tudi nikoli povsem pripadajoč novemu tu, ki je bilo nekoč tam« (Dufoux 2008).

Na drugi strani raziskovalcu ni več treba oditi na Trinidad, »da bi spoznal, kaj internet pomeni prebivalcu Trinidada in kaj prebivalec Trinidada internetu« (Miller in Slater 2000). Iz svojega naslanjača lahko klika od ene spletne strani do druge in skuša v gradivu, ki je na voljo, najti odgovore na zastavljena vprašanja. V primeru komunikacije in raziskovanja narodne ter kulturne dediščine Slovencev po svetu na svetovnem spletu tako njegova pot in čas nista več »zgodnje, trdno moderna«, se pravi domovina – države naselitve Slovencev po svetu – domovina, temveč lahko potuje po strežnikih različnih komercialnih in nekomercialnih ponudnikov, išče spletne strani Slovencev po svetu in zbira podatke. Te lahko nato s pomočjo elektronske pošte ali komunikacije preko foruma preveri, dodatno razišče ali pa zavrže. Lahko se tudi prijavi na katero od družbenih spletnih strani, »nadgradenj spletnih strani«, oz. interaktivnih okvirov, kot sta recimo Facebook in Myspace in v tem primeru skupnosti ne išče več geografsko po svetu, temveč »pride skupnost (group) k njemu na dom« (Čavič 2008). V tem primeru je izkušnja lahko še bolj interaktivna in dragocena, saj se srečujemo z množico predvsem mladih ljudi s celega sveta, katerih identitete so hibridne (Hall 1991), očitno vključujejo tudi nekaj »slovenskosti« in z njimi lahko neposredno komuniciramo.

Slovenci v svetu uporabljajo Internet za različne namene. To je že leta 2002 s svojo študijo »Povezovanje Slovencev po svetu s pomočjo Interneta: Vzpostavljanje virtualnih etničnih skupnosti« ugotavljala Sanja Cikić. Čeprav ji je uspelo potrditi večino zastavljenih hipotez, ni mogla dokazati, da Slovenci in njihovi potomci po svetu s pomočjo medmrežja ustvarjajo virtualne etnične skupnosti. V zaključku je lahko le poudarila, kako »lahko sklepamo, da Slovenci v tujini dejansko vzpostavljajo virtualne etnične skupnosti z namenom povezovanja med seboj, ohranjanja slovenske nacionalne identitete, sledenja dogajanja v slovenskih izseljenskih skupnostih in v Sloveniji in da gre v prihodnosti pričakovati še večji razmah tovrstnih skupnosti, kar bi pomenilo svetlejšo prihodnost za ohranjanje slovenske etničnosti tudi zunaj slovenskega etničnega prostora« (Cikić 2002).

Nekoliko bolj črnogleda glede tega je bila čez tri leta Maša Mikola, ki je ugotavljala,

»kako pri Slovencih v svetu težko govorimo o virtualni etnični skupnosti, saj se druge in tretje generacije (v Avstraliji) le malo vključujejo v povezovanje takšne vrste, z nekaj izjemami pa lahko iz tega popolnoma izključimo prvo generacijo« (Mikola 2005). Tudi v pričujočem članku je prisotnega nekaj njenega tedanjega pesimizma.

Ahac Meden je v svojem delu s pomočjo bogate zbirke spletnih strani Slovencev po svetu raziskoval to problematiko in identitete mladih potomcev, ki pripadajo drugi, tretji ali naslednjim generacijam. Ugotovil je, da je premalo interakcije in povezovanja. Nagibal se je k vseslovenskemu portalu, ki bi uporabnikom »nudil možnosti soustvarjanja vsebin, povezav, blogov ter drugih značilnosti svetovnega spleta kot medija, ki bi omogočal informiranje, vzpostavljanje stikov in soustvarjanje. Ustvaril bi torej prostor neformalne interakcije, vzpostavljanja simbolnega sveta, v katerega bi prispevali slovenski posamezniki s celega sveta ter tako soustvarjali globalno slovensko kulturo s slovenskimi izkušnjami s celega sveta.« (Meden 2007)

SPLETNE STRANI IN OHRANJANJE NARODNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

Poleg definicij virtualnih soseščin, virtualnih etničnih skupnosti in omreženih družb se v zadnjem času pojavlja tudi v določenih primerih precej uporabna definicija diaspore, (Dufoux 2008) v tem primeru virtualne diaspore¹⁴. Gre za uporabo kiber prostora s strani izseljencev in njihovih potomcev z namenom sodelovanja ali vključevanja v online medsebojne transakcije. Takšna virtualna interakcija lahko poteka med člani diasporne skupine, ki živijo v isti državi ali v različnih državah in so povezani s posamezniki ali skupinami v domovini ali z nečlani skupine v državi gostiteljici in drugod. Virtualna diaspora je kiber-širitev prave (fizične) diaspore. Nobena virtualna diaspora ne more obstajati brez resničnega (fizičnega) kontakta. (Laguerre 2002:1)

Za večino klasičnih spletnih strani Slovencev po svetu to brez dvoma drži. V raziskavo so bile vključene spletne strani, ki so jih zbrali posamezniki (Meden 2007), drugi spletni portali (Slovinci v svetu (SVS), Urad vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, Thezaurus, SNPJ (Slovenska narodna podpora jednota), SWUA (Slovenian Women's Union of America) Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Slovenian Media House, Zedinjena Slovenija, ClevelandSlovenia.com, Kranjska slovenska katoliška jednota KSKJ...) in brskalniki, kot sta Google in Yahoo.¹⁵ Večina pregledanih spletnih strani je zastavljenih tako, da so narejene kot podpora določenemu društvu, zvezi, skupini v smislu kiber-širitve prave diaspore. Ponavadi so geografsko zamejene in se obračajo na krog

¹⁴ Dandanes je pojem diaspora v modi, pojavlja pa se problem, kako ga razumeti istočasno kot intelektualni fenomen in kot socialni proces. Stephane Dufoux v svoji knjigi *Diaspore* pravi, da diaspor ni, so le različni načini konstrukcije, upravljanja in zamišljanja odnosa med domovino in njenimi razpršenimi ljudmi. Torej previdno s tem pojmom, ki je po mnenju Dufouxa kljub svoji pogosti uporabi »prazen«.

¹⁵ Spletni naslovi so zbrani pri avtorjih tega prispevka.

ljudi, ki so že člani te skupine ali pa bi si želeli to postati. Imajo tudi povezave na uradne spletne strani slovenske države po eni strani zato, da o Sloveniji informirajo svoje člane in simpatizerje, po drugi pa zato, da državo opozorijo na svoj obstoj in vlogo.

Komunikacija na teh spletnih straneh sicer teži k interaktivnosti, a je v večini primerov enosmerna, zato se njihova vsebina spreminja počasneje oz. ostaja nespremenjena. Kot takšna je zato bistveno bolj naklonjena možnosti ohranjanja narodne in kulturne dediščine med Slovenci po svetu. Če postavimo nekaj temeljnih skupnih imenovalcev, mednje lahko sodijo naslovi (headerji) na domači strani (homepage), kjer se recimo nahajajo simboli društva, zveze, skupine. To so simboli slovenstva, kot so Triglav, Blejski otok, nageljni, planika, slovenske barve, grb, narodna noša, štorcklja, knežji kamen, lipov list, zlatorog, vinograd ... Lahko pa so prisotni tudi simboli, ki kažejo na hibridnost identitet, na nekaj novega. (Bhaba 1994) Tako se simbole slovenstva poveže s simboli države gostiteljice, kot so recimo Eiffelov stolp, javorjev list, barve nemške, ameriške, argentinske, urugvajske, švicarske zastave ... Te znake so včasih oblikovali tudi akademski slikarji. (S. Kregar). V headerju se nahajajo tudi različne fotografije Slovenije in države gostiteljice, prelomnih trenutkov iz zgodovine ... Zanimivo je videti, katerim administratorji pripisujejo večji (v headerju) in katerim nekoliko manjši pomen (v fotoalbumih). Včasih je tu prisotna tudi glasba (Triglav, moj dom; polka). Poseben primer so slovenske krščanske spletne strani v svetu, kjer na domači strani prevladujejo predvsem krščanski simboli in fotografije cerkva Slovencev v tujini.

Vsaka spletna stran ima tudi krajšo ali daljšo zgodovino društva, zveze, spletne strani, njenih članov, najdemo pa tudi zanimive alternativne zgodbe o slovenski zgodovini. Tu se znajdejo najrazličnejši uradni in neuradni podatki, spomini ljudi, ki so (bili) člani društva, zveze, skupnosti. Vključujejo poezijo, citate, misli Slovencev, ki so ustanavljali ta društva, fotografije članov, organov društva, proslav, prelomnih dogodkov, programe prireditelj, zemljevide ... Pomemben je tudi jezik, kot eden od posrednikov, skozi katerega se misli, ideje in občutki reprezentirajo v kulturi. V bistvu za nas na tem mestu niti ni tako važno, če so strani v slovenskem ali tujem jeziku, zanimivi so tisti znaki, simboli, preko katerih jezik posreduje reprezentacije, ki so brskalcu iz Slovenije pogosto nejasne ter kot take očitno del druge/drugačne/ kulture in s tem pokazatelj hibrinidnih identitet. (Hall 1997)

Fotoalbumi vsebujejo slike organov društev, zvez, skupnosti, članov, skupnih prostorov, simbolov organizacij, različnih proslav, dogodkov, izletov, obiskov Slovenije ali pa drugih krajev, društev ...

Nekatere radijske postaje, na primer Okence v Slovenijo, imajo na spletni strani dostop do arhiva, kjer hranijo intervjuje, oddaje ... (Okence)

Naletimo lahko tudi na »Prijatelje spletne strani« ali sponzorje, ki se spominjajo svojih korenin in so pripravljene finančno podpirati spletno stran ali pa organizacijo, v knjigo gostov pa se lahko vpišejo vsi tisti, ki si želijo dati moralno podporo.

Linki (povezave) povedo, kam se obiskovalci spletne strani lahko obrnejo po informacije oziroma katere spletne strani se urejevalcem spletne strani zdijo pomembne. Društva, zveze, skupnosti so pogosto omrežene med seboj ne glede na to, na kateri strani sveta se nahajajo.

Klasične spletne strani so torej poleg opravljanja svojega poslanstva primeren material za raziskave o ohranjanju narodne in kulturne dediščine med Slovenci po svetu. To pa zato, ker so informativne in brskalcu¹⁶ le redko dovoljujejo interakcijo. Podane informacije na spletnih straneh mu namreč otežujejo komentiranje ali diskutiranje, v večini primerov je kontakt mogoč le preko e-maila ali knjige za goste. Le redke spletne strani imajo forum, še redkeje ta forum funkcionira. To pa pomeni, da se mnenja, znaki, simboli, dejstva ne spreminjajo skozi diskusijo, ampak ostajajo nespremenjeni. Bolj se osredotočajo na ohranjanje narodne in kulturne dediščine, manj komuniciranju ter povezovanju Slovencev zunaj društev, zvez, skupnosti in geografskega prostora.

TEŽNJE K VEČJI INTERAKTIVNOSTI IN INTERAKCIJI

Kar nekaj je poskusov, da bi stekle diskusije Slovencev po svetu na svetovnem spletu, ki bi zadostile kriterijem virtualnih skupnosti (Rheingold 1991). Enega od njih predstavljajo portali, kot je recimo Thezaurus, kjer se interakcijo spodbuja s pomočjo forumov, galerij, povezav ... (Thezaurus) Tu se vsebine hitreje menjajo, njihovo kreiranje je lahko bistveno bolj demokratično in poteka skozi diskusijo. Lahko se diskutira o razstavljenih delih v virtualni galeriji, o poeziji, glasbenem ustvarjanju. Pogovori pa lahko potekajo tudi o jeziku, identitetah, kulturi, življenju izseljencev ... (Mikola 2005). Nekoliko manj uspešen poskus zaenkrat predstavlja recimo forum »Mladim Slovencem po svetu«, kjer diskusije (še) niso zaživele. (Triglav-Stuttgart)

V večji meri se je začelo izkoriščati tudi YouTube in druge podobne spletne strani, na katere se lahko naloži svoje videoposnetke in se jih deli z drugimi uporabniki. Gre za predstavitev videov o proslavah, kulturnih dogodkih, predstavitev, osebnostih, zabavah ... (Slovenska Palma) Poleg tega nam ključne besede, kot so polka, potica, harmonika, Triglav, Bled ..., prinašajo številne posnetke Slovencev po svetu, ki so se na različne načine odločili raziskati svoj del slovenske identitete. Tako je recimo na enem od posnetkov s strani gorskega vodnika rečeno Američanu, ki je del tretje generacije slovenskih izseljencev, »zdaj si na Triglavu in to pomeni da si 100% Sloven'c! OK man!« (Triglav-return)

Tudi blogi so eden od načinov komunikacije in interakcije po internetu. Delujejo po podobnem sistemu kot forumi, saj lahko omogočajo diskusijo o avtorjevih mnenjih, trditvah, pogledih. Število blogov je v zadnjih letih skokovito naraslo, tako da je kljub ključnim besedam včasih težko najti določeno vsebino. Trenutno se v smislu slovenskih virtualnih skupnosti največ dogaja na Facebooku in Myspaceu. Ti dve spletni strani, ki sta namenjeni prijateljevanju na mreži, se razlikujeta od klasičnih spletnih strani. Kot nam pojasnjujejo poznavalci, gre za to, da je »na klasičnih spletnih straneh nekdo pač napisal nekaj in so vsi ostali to gledali«. Na Facebooku pa v bistvu vsi ljudje sproti pišejo vsebino stvari, Facebook je tako samo okvir. Tudi Myspace deluje tako (Čavič 2008).

¹⁶ Brskalec je v tem primeru oseba, ki brska po internetu. Ne gre zamenjati z brskalnikom (browserjem), programom, ki nam pri tem pomaga. (Google, Yahoo)

Na Facebooku trenutno obstaja kar nekaj prijateljskih skupin, ki se zbirajo okoli tematik, povezanih s Slovenci po svetu. Na devetih med seboj povezanih straneh naj bi se trenutno družilo 14.369¹⁷ ljudi iz različnih držav, ki s svojim sodelovanjem raziskujejo slovenski del svoje identitete. Profili in podatki, ki so na voljo, govorijo o dejstvu, da gre za mlajše ljudi, ki sami sebe večkrat definirajo kot "druga, tretja, četrta generacija", 100%, 50%, ¼ Slovence. Točnost izračunov včasih šepa, kot šepa tudi definicija različnih generacij priseljencev.

»I didn't know you were slovenian! my grandma was slovenian..so that makes me slovenian too! Nothing wrong with 50%ers - I'm another one! Hello everyone!¹⁸

Njihovi prispevki na zidu¹⁹ govorijo zanimive zgodbe o hibridnosti in redefiniranju identitete. Stuart Hall trdi, da je (kulturna) identiteta odvisna od sprememb, ki jih s seboj nosi »stalna igra zgodovine, kulture in moči«, (Hall 1992) zraven pa je prav gotovo treba dodati tudi elemente naključja. Le tako lahko namreč razumemo poste, prispevke, kot je sledeči:

»My mom didn't even realize that she went to a Slovenian Catholic church when she was a child. It was when I found my great aunts recipe book from the Slovenian Woman's Union of America (SWUA) that I could help prove it to my mother.«²⁰

Zanimive so tudi diskusije o kulturnih praksah, ki jih ljudje različnih generacij iz najrazličnejših držav sveta v različnih jezikih razumejo kot tipične za slovensko identiteto. Gre za precej raznolik nabor, med katere spadajo recimo prekomerno pitje alkohola (slivovka, cviček ...), kuhanje in uživanje hrane (potica, krvavica, sarma, ajvar), specifični stiki s sorodniki (obisk, prazniki), kaznovanje otrok (šiba, kuhalnica), skrb za zdravje (prepih, uporaba copat), glasba (polka, harmonika), slovenske kletvice (jih ni) ... (You know.)

V njih se prepozna večina članov klepetalne skupine, ki s pomočjo svojih življenjskih izkušenj komentirajo posamezne kulturne prakse in dodajajo nove. Prispevki na zidu so sveži in se dodajajo skoraj vsak dan, prav tako pa se skupinam redno pridružujejo tudi novi člani. Očitno gre za formiranje neke nove slovenske kulturne skupnosti na svetovnem spletu (Nolelle Ignacio 2005).

Tudi na Myspaceu najdemo nekaj skupin, ki združujejo Slovence po svetu, kot recimo »the Bohunk²¹ clan« in podobno, vendar pa je zaenkrat diskusija precej bolj skromna,

¹⁷ Pri tej številki je seveda treba biti previden, saj veliko ljudi sodeluje pri več skupinah naenkrat. Točno število je tako zelo težko določiti, poleg tega pa se dnevno spreminja. Številka šesteta dne 5. 10. 2008.

¹⁸ Nisem vedel, da si slovenec. moja stara mama je bila slovenka se pravi da sem tudi jaz slovenec. nič ni narobe s 50 procentniki. Tudi jaz sem eden od njih. Živjo ostali!

¹⁹ Diskusije pri skupinah se lahko dogajajo tudi preko zidu (wall), kamor se dodaja komentarje.

²⁰ Moja mama sploh ni štekala, da je hodila v Slovensko katoliško cerkev ko je bila otrok. Šele ko sem našla knjigo receptov SWUA svoje stare tete sem ji to lahko dokazala.

²¹ Bohunk je poniževalen izraz za ljudi iz Srednje in Vzhodne Evrope, ki so emigrirali v ZDA. Temelji

število članov se giblje okoli 50, zadnji prispevek (post) pa je bil objavljen v začetku leta 2008, torej pred osmimi meseci. Teme na vseh teh straneh se predvsem vrtijo okoli tega, od kod je kdo, kateri od njegovih prednikov je zapustil Slovenijo in kdaj, koliko je kdo Slovenec ter katero izmed kulturnih praks ohranjajo.

Hi! My great grandparents were both from Slovenia, my great grandmother from Ljubljana. They met each other in Washington state, settled there and had two daughters. My great aunt is still living there and visiting her almost always involves polka music, potica, and nice memories from when I was a kid.²²

Ali pa:

this is just like it is...at most time! With us it was ....like smoren (like pancake mixture), that my mom would make for us...and sprinkle sugar (except it wouldn't be flat or round like a pancake..but broken up); or coffee and old (dry) broken up bread (breakfast); or (crepes) pehleicinke..with jam. And Yes I recall my mom adding 'a'- to every word, like cara (car); banka (bank).. too funny...thanks, to all previous comments...i feel so much better-knowing that I am not alone in this...maybe we're all related? (ha, ha, hal)²³

Ker v večini primerov skupine niso omejene na le državo, iz katere izhaja večina članov (kot je to primer pri večini klasičnih spletnih straneh), pogosto prihaja tudi do stikov med Slovenci in njihovimi potomci po svetu in tistimi v domovini. To se recimo lepo vidi, ko se izmenjujejo informacije o Sloveniji. Izseljenci in njihovi potomci namreč pred obiskom Slovenije tam živeče na zidu (wall) velikokrat zaprosijo za informacije. Zanima jih, pri kateri starosti je v Sloveniji že dovoljeno uživati alkohol, kje se pleše samba, kam se odhaja žurat, kulturne, naravne in druge znamenitosti, ipd. In Slovenci iz Slovenije velikokrat odgovarjajo in nudijo sveže informacije, prisotne pa so tudi reklame za določene dogodke. Prav tako se pogosto navežejo stiki s t. i. pripadniki novih manjšin v Sloveniji (Žitnik Serafin 2008).

Včasih se dogovorijo tudi za medsebojna srečanja kar pomeni preskok iz virtualnega v fizični svet. Prihaja do zanimivih diskusij o stereotipih, različnih kulturnih praksah, tradiciji. Prisotna je tudi želja po druženju in celo organizaciji društev:

---

na popačenki besede »Bohemian«, Čeh.

²² Živjo! Moja prastara starša sta bila oba iz Slovenije, moja prastara mama iz Ljubljane. Srečala sta se v državi Washington, se ustalila in imela dve hčerki. Moja stara teta še vedno živi tam in obisk pri njej vedno vključuje tudi polko, potico in lepe spomine na otroštvo.

²³ To je ravno tako, kot je res.. v večini primerov. Pri nas je bilo...kot šmorn. (mešanica za palačinke), ki ga je mama delala za nas ...in posula s sladkorjem (samo da ni bil tanek in okrogel kot palačinke, temveč nalomljen) ali pa kava in notri nadrobljen (posušen) star kruh (zajtrk) Ali palačinke z marmelado. In Ja, spominjam se moje mame, ki je dodala a k vsaki besedi, kot recimo cara (car, avto), banka (bank), full smešno, hvala za vse komentarje... se počutim veliko boljše-ker vem, da nisem sama v tem... mogoče smo v sorodu? (hahaha)

»el fin de este grupo es reunir a todos los eslovenos y descendientes que viven en Chile y también en el Cono Sur.«²⁴

Prav tako se člani skupin vsake toliko povabi na sodelovanje v že obstoječih institucijah Slovencev po svetu (Pristava, Slovenska narodna podpora jednota (SNPJ), SWUA).

KAJ OHRANITI IN NA KAJ POZABITI

Tudi v primerih teh nadgradenj spletnih strani gre več kot očitno za pomembno narodno in kulturno dediščino Slovencev po svetu, težje pa je določiti, kaj od vsega tega bi bilo treba ohraniti. Gre namreč večinoma za komunikacijo ob povezovanju pri načrtnem ali slučajnem raziskovanju lastne identitete. Ker gre za hibridne identitete, diskusija vsebuje precej razdrobljene podatke o posameznikih, krajih/državah trenutnega prebivanja, prednikih, Sloveniji nekoč in danes, najrazličnejših kulturnih praksah, simbolih, znakih, označevalcih ... Kriteriji, ki se jih je dalo uporabiti v primeru klasičnih spletnih strani, v tem primeru ne delujejo več povsem. Če smo prej hvalili preglednost, informativnost, inovativnost in kritizirali statičnost, pogrešali neposredno komunikacijo, diskusijo, je za nadgradnje spletnih strani očitno značilno, da vse temelji ravno na relativno demokratični²⁵ in celo anarhični diskusiji. Prepletajo se izjave (Mlekuž 2008), trditve, vprašanja, odgovori, poizvedovanja, mnenja, pozdravi. Mešajo se jeziki, osebne zgodovine, stereotipi, miti. Gre za primer, v katerem je pravzaprav treba ohraniti celotne diskusije, saj le na ta način lahko ohranimo njihovo smiselno. To gradivo je prav zaradi tega dejstva precej ogroženo. Klasične spletne strani imajo v večini primerov za seboj neko organizacijo, ki poleg te nematerialne hrani tudi materialno dediščino. Lahko hranijo tudi varnostne kopije teh strani v primeru okvare oz. izgube serverja. Pri nadgradnjah spletnih strani pa skupine in njihova diskusija obstaja le toliko časa, dokler se ponudniku to zdi smiselno oz. dokler ponudnik obstaja. Od tega pa je odvisna tudi skupina ljudi, ki ustvarja komunikacijo, saj bi se v primeru ukinitve skupin zelo težko ponovno našla in sestavila ter nadaljevala z e-druženjem (Galloway 2004).

V obeh glavnih primerih spletnih strani, tako klasičnih kot nadgradnjah, je torej situacija na »terenu« polna izzivov in predstavlja pravo zakladnico podatkov o življenju Slovencev po svetu nekoč in danes, odpira pa tudi določen vpogled v prihodnost. Inovacije na Internetu namreč lahko tudi v prihodnje tistim, ki ga uporabljajo, omogočajo tako utrjevanje etničnosti, (Elkins 1999) kot tudi raziskovanje svoje identitete s pomočjo drugih ljudi, ki počnejo podobne stvari.

²⁴ Cilj te skupine je združiti vse tiste Slovence in njihove potomce, ki živijo v Čilu ali pa na »Južnem roglu«.

²⁵ Nad skupinsko diskusijo bedijo bolj ali manj zahtevni administratorji, ki skrbijo, da se določene teme tam ne pojavljajo. Lahko so občutljivi na pornografijo, sovražni govor, diskriminiranje, lahko pa tudi na pravopis ... Zato diskusija le ni povsem osvobodjena vseh spon.

NAMESTO ZAKLJUČKA IN Z VELIKO MERO UPANJA

V primeru spletnih strani, ki služijo Slovencem po svetu in vsem tistim, ki se tako čutijo le delno ali pa se včasih sploh ne počutijo tako, ne moremo govoriti o virtualni skupnosti s svojimi lastnimi, le sami sebi namenjenimi značilnostmi. Lahko pa govorimo o večji izpostavljenosti bližini in intimnosti. Informacije, ki jih je mogoče dobiti preko spletnih strani danes tako hitro, razdalje zmanjšujejo in povečujejo obseg nekaterih dejanskih stikov med ljudmi. Sicer res ne moremo reči, da so te spletne strani primarni vir intimnih občutij, lahko pa rečemo, da spletne strani bližino krepijo ali jo dopolnjujejo.

VIRI IN LITERATURA

- Ang, Ien (1991). *Desperately seeking the audience*. London; New York: Routledge.
- Anderson, Benedict (1998). *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: SH.
- Appadurai, Arjun (1990). Disjuncture and difference in the global cultural economy, v: *Global culture: nationalism, globalisation, modernity* (ur. M. Featherstone). London: Sage.
- Appadurai, Arjun (2001). *Globalization*. Durham, NC; London: Duke University Press.
- Bauman, Zigmund (2002). *Tekoča moderna*. Ljubljana: Založba /cf*.
- Bhaba, Homi (1994). *The Location of Culture*. London, New York: Routledge.
- Boden, Deirdre in Molotch, Harvey L. (1994). The compulsion of proximity, v: *NowHere Space, Time and Modernity* (ur. R. Friedland in D. Boden). London, UK: University of California Press.
- Castells, Manuel (2001). *The Internet galaxy: reflections on the Internet, business, and society*. New York; Oxford: Oxford University Press.
- Casey, Edward S. (1998). Giving a face to place in the present, v: *The fate of place*, Berkeley, California: University of California Press.
- Cikić, Sanja (2002). Povezovanje Slovencev po svetu s pomočjo Interneta: Vzpostavljanje virtualnih etničnih skupnosti. *Dve Domovini/Two Homelands*, 16: 81–98.
- Čavič, Uroš (2008) Nekaj zelo kratkih misli o Facebooku in Myspaceu, http://www.dso-lutions.si/about_si.htm (5. 9. 2008).
- Dufoix, Stephane (2008). *Diasporas*. Berkeley, California: University of California Press.
- Elkins, David J. (1997). Globalization, telecommunication and virtual ethnic communities. *International Political Science Review*, 18, 2: 139–152.
- Elkins, David J. (1999). Think locally, act globally: reflections on virtual neighbourhoods. *Javnost/The Public*, 6, 1: 37–54.
- Fraser, Nancy (2005). *Transnationalizing the public sphere*. http://www.republicart.net/disc/publicum/fraser01_en.pdf, (1. 4. 2008).
- Galloway, Aleksander R. (2004) *Protocol*. Cambridge Massachusetts: The MIT Press.

- Giddens, Anthony (1990). *The consequences of modernity*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Giddens, Anthony (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Hall, Stuart (1993) Cultural Identity and Diaspora. *Colonial Discourse & Postcolonial Theory: A Reader*. (ur. Williams, Patrick & Laura Chrisman). New York: Harvester Wheatsheaf, 222–237.
- Hall, Stuart (1997). Introduction. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices* (ur. Stuart Hall). London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 1–13.
- Hannerz, Ulf (1996). *Transnational connections: culture, people, places*. New York: Routledge.
- Hannerz, Ulf (2003). Being there... and there... and there!: reflections on multi-site ethnography. *Ethnography*, 4, 2, 201–216
- Lefebvre, Henri (1991). *The production of space*. Oxford, UK; Cambridge, Mass., USA: Blackwell.
- Laguerre, Michel (2002). Virtual Diasporas: A New Frontier of National Security, <http://www.nautilus.org/gps/virtual-diasporas/paper/Laguerre.html> (20. 8. 2008).
- Meden, Ahac (2007). Spletne strani Slovencev po svetu. *Dve Domovini/Two Homelands*, no. 26: 47–73.
- Mitchell, William J. (1995). *City of bits: space, place, and the Infobahn*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Mikola, Maša (2005). *Živeti med kulturami*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, Zbirka Migracije.
- Miller, Daniel in Slater, Don (2000). *The Internet: an ethnographic approach*. Oxford, New York: Berg.
- Mlekuž, Jernej (2008). *Burek.si?! Ljubljana: Studia Humanitatis, Zbirka Varia*.
- Noelle Ignacio, Emily (2005) *Building Diaspora*. New Brunswick, New Jersey, London: Rutgers University Press.
- Okence v Slovenijo, <http://www.datamarkets.com.ar/Okenceslo/> (31. 8. 2008).
- Rheingold, Howard (1994). *The virtual community: homesteading on the electronic frontier*. New York, NY: HarperPerennial.
- Shohat, Ella (1999). By the Bitstream of Babylon: Cyberfrontiers and Diasporic Vistas. *Home, Exile, Homeland: Film, Media, and the Politics of place* (ur. Hamid Nacify). New York, London: Rutledge, 233–237.
- Thezaurus: Slovenian language and cultural resources, <http://www.thezaurus.com/>, (1. 4. 2008).
- Triglav-Stuttgart, <http://www.triglav-stuttgart.si/forum/>, (3. 8. 2008)
- Triglav-return, <http://www.youtube.com/watch?v=CdKeuF4T8WM> (1. 9. 2008).
- You Know, <http://www.facebook.com/group.php?gid=2225152464> (2. 9. 2008).
- Urry, John (2000). *Sociology beyond societies: mobilities for the twenty-first century*. London: Routledge.
- WELL, Whole World 'Electronic Link. <http://www.well.com/> (4. 2008).

Žitnik Serafin, Janja (2008). Statistical facts are human fates: unequal citizens in Slovenia. *Journal of ethnic and migration studies*, 34, 1: 77–94.

SUMMARY

INTERNET AS A MEDIUM IN THE MAINTENANCE OF THE NATIONAL AND CULTURAL HERITAGE AMONG SLOVENIANS AROUND THE WORLD. THE OLD DILEMMAS OF THE NEW SOLUTIONS.

Maša Mikola, Jure Gombač

Especially in the ninety nineties, the new communication technologies caused an euphoria in the social sciences and studies of an individual in the new world of telecommunication. They became relevant also for migration studies, as migrants who are taking part in cyberspace can maintain relations from the period before emigration and, moreover, upgrade those relations to another level that is not excluded from a particular space but nevertheless creates its own space for a new kind of communication (Shohat 1999: 227).

The article researches this space by using the examples of web pages, forums, blogs and updated web pages of Slovenians and their descendants abroad. The difference between the »classic« web pages and forums and the updated web pages is in the intensity of communication that increases in the case of the latter. At this point the question arises what can in such discussions be defined as the national and cultural heritage of Slovenians abroad. The authors put the focus on the research of an individual's (hybrid?) identity in various situations. Different views on cultural practices that should be based on the common Slovenian values, history and myths are revealed, opening space for new questions that the authors try answering.